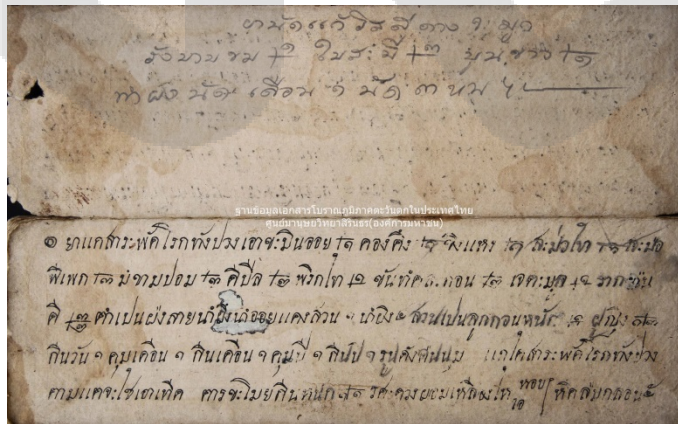

ตำรายา ฉบับหมอเห สายโกสินทร์

นิสา เขยกління ปรีวรรตและเรียบเรียง
ดอกรัก พยัคศรี ตรวจทาน

ทะเบียนเอกสารโบราณ

1. รหัสเอกสาร (Identifier Number)	NPT007-018.TamraYa
2. ชื่อเรื่อง (Title)	ตำรายา
3. หมวดเรื่อง (Subject)	ตำราเวชศาสตร์
4. สถานที่สำรวจ (Location)	บ้านหมอเห สายโกสินทร์ ต.ไร่ชิง อ.สามพราน จ.นครปฐม
5. สถานที่ทำสำเนาดิจิทัล (Digitization Location)	บ้านหมอเห สายโกสินทร์ ต.ไร่ชิง อ.สามพราน จ.นครปฐม
6. วันที่ทำสำเนา (Date)	22 สิงหาคม 2556
7. ชื่อผู้สร้าง (Creator)	-
8. ประเภทของเอกสาร (Type)	สมุดไทยขาว
9. จำนวน (Format of original)	1 เล่ม/ 31 หน้า
10. ขนาดเอกสาร (Size of original)	36 x 11.2 x 0.9 ซม.
11. รูปแบบไฟล์เอกสาร (Digital Format)	image/jpg
12. อักษรที่ใช้บันทึก (Script)	ไทย
13. ภาษาที่ใช้บันทึก (Language)	ไทย
14. สภาพของเอกสาร (Condition)	สมบูรณ์
15. คำสำคัญ (Keywords)	ตำรายา, หมอพื้นบ้าน, หมอเห, สมุดไทยขาว, สมุดไทย, วัดท่าพุด, ไร่ชิง
16. ภาพประกอบ (Illustrator)	

ตำรายาฉบับนี้เป็นของหมอเห สหายโกสินทร์ (สกุลเดิม จงกลณี) หมอยาพื้นบ้านที่ได้รับความนับถือจากผู้คนในชุมชนวัดท่าพูด ต.ไร่ซิง อ.สามพราน จ.นครปฐม นอกจากนี้หมอเองยังเป็นเจ้าพิธีกรรมต่างๆ ด้วย หากบ้านใดมีงานทำบุญ งานแต่งงาน งานทำขวัญ หมอเหก็จะไปช่วยเป็นเจ้าพิธีในงานนั้นๆ หมอเหร่ำเรียนวิชาแพทย์แผนไทยสมัยเมื่อยังบวชเรียนที่วัดท่าพูด ต่อมาเมื่อสึกเป็นฆราวาสก็ได้ใช้วิชาแพทย์แผนไทยของท่านช่วยรักษาโรคร้ายให้ชาวบ้าน ปัจจุบันหมอเห สหายโกสินทร์ได้สิ้นไปแล้ว โดยมีทายาทเป็นลูกสาวชื่อ คุณป้าเสน่ห์ ที่ยังเก็บรักษาเอกสารโบราณที่เป็นสมบัติส่วนตัวของหมอเห สหายโกสินทร์ไว้อยู่^๑ ฐานข้อมูลเอกสารโบราณภูมิภาคตะวันตกในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ได้รับอนุญาตให้ไปสำรวจจัดทำทะเบียนเอกสารโบราณ ถ่ายสำเนาดิจิทัลเอกสารโบราณ เพื่อใช้ในการศึกษาต่อไป

ตำรายาฉบับนี้จากการสำรวจเบื้องต้นอยู่ในสภาพสมบูรณ์ ตัวอักษรชัดเจน มีจุดลบเลือนบางเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ไม่ทราบอายุของเอกสาร เพราะไม่ปรากฏวัน เดือน ปี ที่แต่งหรือคัดลอก และไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งแต่อย่างใด ได้แต่เพียงสันนิษฐานว่าเอกสารชิ้นนี้น่าจะเป็นเอกสารที่หมอเหเป็นผู้เขียนขึ้นเพื่อจดบันทึกความรู้ที่ร่ำเรียนและศึกษามา ซึ่งจดบันทึกยารักษาโรคต่างๆ และตัวยาสุมุนไพรที่ใช้ทำยา เช่น ยาแก้สารพัดโรคเพื่อบำรุงร่างกาย ยากวาด ยามะเร็ง ยาลม ยาแก้หืดแก้ไอ ยาแก้โรคริดสีดวง ยาแก้บิด ยาทาหวาร ยาแก้โรคสันนิบาต เป็นต้น

^๑ ดอกรัก พยัคศรี. รายงานการทำสำเนาดิจิทัลเอกสารโบราณ ณ บ้านหมอเห สหายโกสินทร์ หมอยาพื้นบ้าน ต.ไร่ซิง อ.สามพราน จ.นครปฐม วันที่ ๒๒-๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๖ [Online] http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/articles_detail.php?id=12702 . (๒๑ กรกฎาคม ๒๕๕๗)

หน้าต้น

ยานัตถ์แก้วรัตนีดวงจุมภฏ รั้งบวบขม ๑ บาท ใบสมิ ๓ บาท ปูนขาว ๑ สลึง ทำผงนัตถ์ เดือน ๑ นัต ๓ หน ฯ

๑ ยาแก้สารพัดโรคทั้งปวง เอาขมิ้นอ้อย ๑ สลึง ดอกตึง ๑ สลึง ชิงแห้ง ๑ สลึง สมอไทย ๖ สลึง สมอพิเภก ๓ สลึง มะขามป้อม ๓ สลึง ตีป्ली ๒ สลึง พริกไทย ๑ บาท ชันชศกร ๒ สลึง เจตมูล ๑ บาท รากหนดี ๓ บาท ๒ สลึง ตำเป็นผงลายน้ำผึ้ง น้ำอ้อยแดงส่วน ๑ น้ำผึ้ง ๔ ส่วน เป็นลูกกลอนหนัก ๑ บาท ผู้หญิง ๓ สลึง ๑ เพื่อ กินวัน ๑ คุมเดือน ๑ กินเดือน ๑ คุมปี ๑ กินปี ๑ รุ่งตั้งคนหนุ่ม แก้ได้สารพัดโรคทั้งปวงตามแต่จะใช้เอาเถิด ตานขมิ้นกินหนัก ๑ สลึง ๑ เพื่อ ริดสีดวงพอมเหลืองให้หอบให้ไอ หืดลมกล่อน ๕ ประการ ลม ๖ จำพวกไข้เหนือ ลายน้ำขาวข้าว ตัดรากชาง^๒ ทั้งปวง ลายน้ำก็ได้กวาดแทรกน้ำมะนาว พิมเสน ดิงเกลือ ตามแต่จะใช้เอาเถิด ใช้ได้ ๑๐๐๐๐ ค่า ๑ ชั่งทอง ชื่อพระยาหงเชอ มีกำลังมากนักแล

๑ ยากวาดขึ้นลิ้น เอามหาหิงค์ ๑ ลำพัน ๒ ซี่ล้อม ๓ ตะคัน ๔ เจตมูล ๕ โกฐสอ ๖ พริก ๗ ลูกมะตูมอ่อน ๘ ลูกชะพลู ๙ ชิง ๑๐ เทียนดำ ๑๑ สมอเทศ ๑๒ แก่นบุนนาค ๑๓ เปล้าน้อย^๓ ๑๔ รากหนดี ๑๕ ทำเป็นผงลายน้ำผึ้ง ๔ ส่วน น้ำอ้อยแดงส่วน ๑ ชันชศกรแทรก กินเป็นลูกกลอนเท่าลูกพุทราแล

๑ ยาทองเนื้องาม เอาลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ การบูร ๑ เทียนดำ^๔ ๑ ตรีภูก^๕ ๑ เอาสิ่งละ ๑ บาท น้ำประสารทอง ๒ สลึง มหาหิงค์ ๑ บาท ๒ สลึง ขมิ้นอ้อย ๒ บาท ผิวมะกรูด ๓ บาท ไพล ๓ บาท ใบสมอทะเล ๑ ตำลึง ๒ บาท สุราเป็นกระสาย ลายนน้ำมะกรูด น้ำส้มซ่า น้ำส้มขามเปียก ด้วยน้ำกะเพรา กวาดลิ้นด้วยน้ำมะนาวแทรกเกลือ ดิง แก้สารพัดชางทั้งปวงแล

๑ ยามะเร็งทั้งปวงเอาชันทองพยาบาท^๖ ๕ ตำลึง ยาเข้าเย็น^๗ เหนือ ๕ ตำลึง ยาเข้าเย็นใต้ ๕ ตำลึง หนอนตายยาก ๕ ตำลึง รากโคกกะออม ๕ ตำลึง รากลำเจียก ๕ ตำลึง รากพุดดอ ๕ ตำลึง รากไทรย้อย ๕ ตำลึง ใบประดู่ ๕ ตำลึง รากมะขามป้อม ๕ ตำลึง รากฝักเคา ๕ ตำลึง มะพร้าวไฟใบ ๑ เอาทั้งน้ำ ๑ ทั้งเยื่อ ๑ เทียนทั้ง ๕^๘ ลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ ลูกกระวาน ๑ ต้มกินได้ใช้มามากแล กระดุกหมา ๕ ตำลึง กระดุกควายเผือก ๕ ตำลึง ทั้ง ๒ นี้เผาไฟให้ไหม้ ยากินแก้มะเร็งแล

^๒ ชาง (ทราง) ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เป็นกับเด็กเล็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ ๑๒ ปี อาการของโรคมียหลายอย่าง เช่น ตัวร้อน เชื้อมซึม ปากแห้ง อาเจียน บริโภคอาหารไม่ได้ ท้องเดินและที่สำคัญจะมีเม็ดขึ้นตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย ในปากในคอ ลิ้นเป็นฝ้า เป็นต้น โรคชางมีหลายลักษณะหลายชนิด จำแนกออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ ๒ กลุ่มคือ ชางเจ้าเรือน และชางจร (๑) ชางเจ้าเรือนหรือชางกำเนิด คือโรคชางที่เกิดกับกุมารเมื่อยังอยู่ในครรภ์มารดาตั้งแต่ตั้งครรภ์ได้ ๓ เดือนจนถึงอายุได้ ๕ ขวบ จึงจะพ้นระยะโทษของโรคชางเจ้าเรือน และต่อไปจะกลายเป็นโรคตาน (๒) ชางจรหรือชางแทรก คือโรคชางที่บังเกิดเป็นแทรกขึ้นระหว่างโรคชางเจ้าเรือน ชางจรนี้จะเบียดอยู่จนถึงอายุ ๑๒ ปีจึงจะพ้นจากโทษของโรคชาง โรคชางเจ้าเรือนและชางจรทั้ง ๒ ชนิดนี้มีแม่ชางเป็นที่สังเกต แม่ชางคือเม็ดพิษผุดขึ้นมาเป็นกลุ่มกับมีบริวารกระจายอยู่โดยรอบ บริเวณที่แม่ชางขึ้นจะเป็นส่วนที่มีพิษมากและมีอาการต่างๆ กันตามลักษณะของชางแต่ละชนิด แพทย์โบราณให้ข้อสังเกตไว้ว่า โรคชางที่เป็นกับเด็กนั้นมีลักษณะอาการของโรคต่างกันตามวันเกิดของเด็ก กับยังมีโรคละ ละออง และลม เกิดเพื่อชางประจำวันต่างๆ อีกด้วย.

^๓ เปล้าน้อย ไม้ผลัดใบ สูงประมาณ ๑-๔ เมตร แตกกิ่งก้านตั้งแต่โคนต้น เปลือกต้นสีน้ำตาลปนเทาอ่อนข้างเรียบ ใบเป็นใบเดี่ยว ออกเรียงสลับ ใบรูปใบหอกเรียวยาว กว้าง ๔-๖ เซนติเมตร ยาว ๑๐-๑๕ เซนติเมตร โคนใบเรียว ปลายใบแหลม แผ่นใบ เรียบเป็นมัน สีเขียวเข้ม และเปลี่ยนเป็น สีส้ม เมื่อแก่ ขอบใบจักเป็นซี่ฟัน.

^๔ เทียนดำ จัดเป็นพรรณไม้ล้มลุกขนาดเล็ก มีอายุราว ๑ ปี ลำต้นกลมและตั้งตรง มีความสูงของต้นประมาณ ๓๐-๖๐ เซนติเมตร แตกกิ่งก้านบริเวณกลางลำต้น ต้นมีขน สีเหลืองอ่อนขึ้นปกคลุม.

^๕ หมวดพิภักดา เม็ดพริกไทย ดอกตีป्ली และเหง้าชิง.

^๖ ชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น ดูกใส (อีสาน) ยางปลอก ยายปลวก อ้อสะพานควาย (แพร่ น่าน) ชันทองพยาบาท (ภาคกลาง) ดูกหิน (สระบุรี) ข้าวตาก (กาญจนบุรี) มะดุก เลื่อม (เหนือ) ชันทอง (พิษณุโลก) ขุนทอง (ประจวบคีรีขันธ์) กระดุก (ใต้) ป่าชำหมอง ดูกไทร ขอบนางนัง สลอดน้ำ มะดุกดง ข้าวตาก ขนุนง เจิง.

^๗ ยาเข้าเย็น พิษสมุนไพรมี ๒ ชนิด คือ ข้าวเย็นใต้ ต้นไม้ชนิดหนึ่ง ใช้ทำทำเครื่องยา และ ข้าวเย็นเหนือ ไม้เถาชนิดหนึ่ง รากใช้ทำเครื่องยา.

^๘ เทียนทั้ง ๕ (เบญจเทียน) พิษสมุนไพรมี ๕ ชนิด ได้แก่ เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว เทียนข้าวเปลือก และเทียนดักแตน.

๑ ยากินแก้ลมสารพัดทั้งปวงปลูกไฟธาตุ เอาเจตมูลเพลิง ๔ ตำลึง ตะค้ำน ๓ บาท ขิงแห้ง ๓ บาท ดีปลี ๒ ตำลึง รากชะพลู ๑ บาท ๒ สลึง ลูกจันทน์ ๒ สลึง ดอกจันทน์ ๒ สลึง กระวาน ๒ สลึง กานพลู ๒ สลึง ทำเป็นผงลายน้ำผึ้งกินแก้ริดสีดวง ลมมันให้ลงเลือดลงแดงเป็นบิดเลือดบิดเสลดให้ตกหนอง กินผิดสำแลง แก้วขางมันกินไล่ให้ลงไป ลายน้ำกะทือ ปลูกเลือด น้ำดอกคำ น้ำฝาง ใช้เหนื่อลายน้ำข้าวข้าวแก้ว ผู้ใหญ่กิน ๑ บาท เด็กกิน ๑ สลึง ๑ เฟื้อง ตามกำลังสารพัดโรคทั้งปวงตามจะใช้เอา เถิด ยายลายเอาเถิด กระทุ้เติมหาค่ามิได้แล

๑ ถ้าเป็นหืดไอพอมแห้ง เอาลูกเอ็น ๑ รากอบเชย ๑ กระวาน ๑ พริก ๑ ดอกบุนนาค ๑ ดีปลี ๑ ขิง ๑ เอาโดยอันดับกัน ทำเป็นผงเอาน้ำตาลข้มชกรเท่ายาทั้งหลาย ลายน้ำผึ้งกินแต่เพลาละ ๑ สลึง แก้หืดไอมองคร่อ^๔ แลแก้ริดสีดวงในอกให้พอมแห้ง กินหายแล

๑ ริดสีดวง ๘ จำพวก ถ้าจะยาให้เอาบุกรอ ๑ กะดาดทั้ง ๒ ขมิ้นอ้อย ๑ ไพล ๑ แก่นมหาต ๑ แก่นปฐุ^๕ ๑ รากสีหวด ๑ รากมะขามป้อม ๑ กระถินพิมาน ๑ รากส้มป่อย ๑ พริก ๑ ขิง ๑ แก่นมะเกลือ ๑ แก่นฝาง ๑ อุดพิท ๑ กลอย ๑ แก่นขี้เหล็ก ๑ รากมะอึก ๑ รากมะแว้งทั้ง ๒^๖ รากมะเขือขึ้น ๑ รากผักแวแดง ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่ง ละ ๒ ตำลึง ตองด้วยน้ำอ้อยแดง ขอบแต่พระสังคะหะ^๗ ตองด้วยเหล้าฝางเข้าเปลือก^๘ ไว้ ๓ วัน ๗ วัน จึงดีกินครอบริดสีดวงทั้ง ปวงแล

๑ ริดสีดวง ๑๘ จำพวก สารพัดเมื่อยขบลงท้องลงเลือดเป็นบิดเป็นมูก ถ้าจะยาเอาบุกรอ ๒ บาท กลอย ๓ สลึง อุดพิท ๑ บาท กะดาดทั้ง ๒^๔ เอาสิ่งละ ๑ บาท ๒ สลึง ผักแวแดง ๓ บาท ๓ สลึง ขิง ๑ บาท ๑ สลึง ดีปลี ๒ บาท ลูกจันทน์ ๑ สลึง โกรฐสอ ๑ สลึง กานพลู ๒ สลึง เทียนดำ ๑ สลึง พริกไทย ๑ บาท ตำเป็นผงลายน้ำผึ้งปั้นเท่า ลูกพริกไทย พาย^๕ลงกิน ๓ เพลากินตามกำลังเถิด ยานี้ได้ทำแล้วอย่าสนเท่ห์เลย กำหนดริดสีดวง ๕๐๐ จำพวกแล

๑ ริดสีดวงอกในทวาร เอาใบมะขาม ๑ สารส้ม ๑ เกลือ ๑ สำเหล้า ๑ ต้มรม^๖ เถิดหายแล

๑ ริดสีดวงกินข้มแลเผ็ดมิได้ เอาเปลือกมวกควาย ๑ เปลือกพุทรา ๑ เปลือกมะม่วงคั้น ๑ เปลือกเพกา ๑ ใบตำลึง ๑ ใบมะอึก ๑ ใบทับทิม ๑ ผักคราด ๑ หุงเป็นน้ำมันทั้งกินทั้งทาด้วยสีผึ้งใส่สีผึ้งสีปากเปื่อยตินักแล

๑ ถ้าเป็นริดสีดวงเสียงแหบ เอาตึง ๑ ลูกจันทน์ ๑ เนรพฐี ๑ สังกรณี ๑ เปลือกมะเดื่อ ๑ ชะเอม ๑ กรุงเขมา^๗ ๑ บดด้วยน้ำปูนขาว ปั้นเป็นลูกกลอนอมแล้วกลืนเข้าไปข้างหายแล

๑ ถ้าริดสีดวงให้เจ็บคอแลเสียงแหบ เอาเนรพฐี ๑ สังกรณี ๑ เปลือกมะเดื่อ ๑ รากกล้วยดิบ ๑ รังไคร้เครือ ๑ ตึงเหลื่อม ๑ บดลายน้ำผึ้งคลูกส้มส้มแก้เจ็บคอเสียงแหบหายแล

^๔ อาการของโรคเกิดจากการมีเสมหะแห้งติดอยู่ในลำคอหลอดลมและปอด ทำให้หายใจลำบาก หลอดลมโป่งพอง มีอาการไอมาก เสียงไอลึกมีกังวาน เป็นต้น.

^๕ ไมยรันต้น ขนาดเล็กถึงขนาดกลาง สูง ๕-๑๕ เมตร เปลือกสีน้ำตาลเทา เรียบหรือแตกเป็นสะเก็ด แก่นสีน้ำตาล กระพี้สีค่อนข้างเหลือง.

^๖ มะแว้งทั้ง ๒ คือ มะแว้งต้นและมะแว้งเครือ.

^๗ สังคะหะ รวบรวมไว้.

^๘ ฝางเข้าเปลือก บ่มในข้าวเปลือก.

^๙ กระดาดป่า (ชลบุรี) ชายชู หมากกก (ชัยภูมิ) หนวดแมวแดง (เชียงใหม่) คายชู (อุบลราชธานี) พญาจอมปลวก กระดาดขาว กระรอกใหญ่ กินขี้ จิ้งจี้ แสมชอ ค้อนฆ้อง จีซอ เม็งซอ งาม แล้มีทะลาย พุงแก น้านอง น้านองหะ เม็งซอ พวงมะละกอ

^{๑๐} พาย เอาอุ้งมือตัด.

^{๑๑} รม อบด้วยควันหรือไอไฟ.

^{๑๒} กรุงเขมา พืชสมุนไพรชนิดหนึ่ง ลักษณะต้นเป็นเถา.

- ๑ เป็นบิตลงท้องลงมูกลงเลือด เอาก้างปลาทั้ง ๒^{๑๘} จิก ๑ กรด^{๑๙} ๑ สะแก ๑ เอื้องน้ำ ๑ ต้มกินแก้บิดแล
- ๑ ยาแก้ตาฟางทั้งปวง เอาข่า ๑ ลูกมะเขือขึ้น ๑ ลูกสมอ ๑ ลูกมะเกลือ ๑ ขอบชะนางแดง ๑ น้ำผึ้งรวง ๑ น้ำมันส่วน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมันกินแก้ตาฟางหายแล
- ๑ ยาทาทวารกันขี้สือ มันกินมิได้ เอาใบลำโพงแดง ๑ ใบละหุ่งแดง ๑ ชิง ๑ น้ำมันดิบ ๑ หุงให้คงแต่น้ำมันทาทวารกันขี้สือแล
- ๑ ยาแก้ขี้สือขนานนี้เอาขี้แพะ ๑ ลูกละหุ่งแดง ๑ ลูกตีนเป็ด ๑ ยาฝิ่น ๑ ลูกโนมะนาว ๑ บดคล้ายด้วยน้ำมันนาวาทากันขี้สือแล สังกรณี
- ๑ ยาอุพหม^{๒๐} เอาใบเทียนกำมือ ๑ ใบทับทิม ๑ ผักส้มป่อย ๓ ผัก น้ำอ้อย ๓ งบ^{๒๑} ต้มกินแก้อุพหมหายแล
- ๑ สิทธิการิยะจักกลายถึงสันนิบาตให้รู้จักตั้งนี้ อันนี้สันนิบาตท้องเที่ยวไปเวจหนักเวจเบา^{๒๒} ก็ดี เวียนหัวก็ดี ลมลงปากมือนอกก็ดี ถ้าจะยาเอารากมะขามป้อม ๑ รากไม้สัก ๑ รากพุดตอ ๑ รากผืนต้น ๑ ผักไหปา^{๒๓} ๑ ล้างให้หมด เอาข้าวเจ้าขาวเสียที่ ๑ เอาน้ำข้าวฝายาทั้งนี้ สีกะ หม่อมสีเพรียงหู^{๒๔} สีสั้นคอกแลหน้าผากแล้วฟังดู ถ้ายังมีคลายเอาใส่จมูกแลปากทาข้างขวาถึง ๒ หน ๓ หน แลจึงขโลมทั้งตัวแล้วเอาผ้าคลุมไว้จนนาน ถ้าปากมือนอกให้ประคบด้วยยานี้ เอามะรุม ๑ ทองหลางใบมัน ๑ กุ่มทั้ง ๒^{๒๕} ไพล ๑ ผักแพวทั้ง ๒ เอื้องเพ็ดม้า^{๒๖} ๑ ยาใส่ ๑ ตำห่อผ้าหนึ่งให้ร้อนประคบหัวเอาผ้าคาดหัวไว้ อย่าให้เข้าตา แลจึงประคบสันหลังลงมา แลจึงประคบทั้งตัวมาถึงตีน จึงเอาตำลึงตัวผู้ ๑ ผักปลั่งแดงทั้งรากทั้งใบ ๑ ใบทับทิม ๑ ใบบอน ๑ ยอดน้ำเต้า ๑ ตำใส่อ่างไว้ ชยักไว้กำมือ ๑ บดใส่เนื้อเมื่อจะอาบเอาผ้าคลุมนอนอยู่หายแล
- ๑ สันนิบาตให้วังเวียนหาแรงมิได้ เมื่อจับมันให้วังเวียนมีรู้สึกตัวเลย ถ้าจะยาเอารากสมิ ๑ รากคันทรง ๑ รากคา ๑ หัวเอื้องควาย ๑ พริก ๑ ชิง ๑ กระเทียม ๓ เอาน้ำข้าวข้าวเป็นกระสาขโลมทั้งตัวแล้วเอาผ้าคลุมไว้ให้นานหายแล
- ๑ สันนิบาตมันให้คันตัวจนลูกทุกเส้น เมื่อมันจับปากมือนอกได้เลย ถ้าจะยาเอารากส้มป่อย ๑ รากแคแดง ๑ รากเข็ดควาย ๑ รากมะเฟือง ๑ รากสะเดา ๑ รากส้มกบ ๑ กล้าเครือ ๑ หญ้าปากควาย ๑ เอาน้ำข้าวข้าวละลายทำดังก่อนนั้นเถิดหายแล
- ๑ สันนิบาตสแกเวียนเดินไปมากก็ล้มลง นั่งอยู่ลุกขึ้นก็ล้มลง ถ้าจะยาเอาเปลือกประจำตีควาย ๑ เปลือกประจำไก่ ๑ เปลือกกะทูลาย ๑ ผักปลาบ ๑ ผักเปลว ๑ ทำเป็นผงลายน้ำมันนาวาเป็นแท่งไว้ฝนด้วยน้ำข้าวข้าวทำดังก่อนนั้นเถิดหายแล

^{๑๘} ก้างปลาทั้ง ๒ พิษสมุนไพโร ๒ ชนิด ได้แก่ ก้างปลาขาว และก้างปลาแดง, หรือ ปูเจ้าศาลอง ก็ว่า.

^{๑๙} กรด มีหลายชื่อเรียก ได้แก่ กรด (กลาง) ย่านตุด คดสัง (สุราษฎร์ธานี) หญ้ายอดคำ (เหนือ) จุด ชุด (ใต้) เบน (ขอนแก่น มหาสารคาม) เบนน้ำ (อุบลราชธานี) เป็ย (นครพนม) และ ตรีช, ชื่อไม้เถาชนิดหนึ่ง มักขึ้นในที่น้ำท่วม เช่น ตามฝั่งน้ำลำคลอง.

^{๒๐} อุพหม (อุปะหม) ชื่อโรคชนิดหนึ่งเกิดแก่ชาย มีอาการเกิดขึ้นที่องคชาต มี ๔ ชนิดคือ (๑)เกิดการอักเสบ พก บวม เพราะเสพเมถุนกับหญิงที่ยังไม่มีระดู ทำให้เจ็บปวด ข้ำ หรือเตาเป็นหนอง เป็นโลหิตออกตามช่องทวารเบา เป็นต้น (๒)เกิดเพราะเสพเมถุนกับหญิงที่ผ่านชายมาก ช่องสังวาสขำมีน้ำขุ่นเป็นล้าเบา ดุงน้ำไปไม่ใบบูหน้า ทำให้องคชาตเป็นแผล กัดเปื่อย เจ็บปวดทรมานยิ่ง (๓)เกิดเพราะกระษัยก่อน และ กาหุมูตร ทำให้องคชาตบวม ปัสสาวะขัด มีหนองและเลือดไหลออกทางช่องทวารเบา เป็นต้น เพราะเป็นโรคนี้ ปัสสาวะไม่ออก บางที่ปัสสาวะมีเลือดและหนองออกมาด้วย เป็นต้น

^{๒๑} งบ สิ่งที่เป็นแผ่นกลมๆ เช่น งบน้ำตาล งบน้ำอ้อย เรียกน้ำตาล น้ำอ้อย ที่ทำให้เป็นแผ่น ๆ เช่นนั้น ว่า น้ำตาลงบ น้ำอ้อยงบ.

^{๒๒} เวจ คือ ที่ถ่ายปัสสาวะ อุจจาระ.

^{๒๓} อีกชื่อหนึ่ง เถามะระขึ้นก.

^{๒๔} ส่วนร่างกายที่นอนอยู่หลังหู มักใช้ว่า เพรียงหู เรียกผิวหนังที่ขรุขระอย่างหน้าอกผิวว่ามีลักษณะเป็นเพรียง.

^{๒๕} กุ่มทั้ง ๒ ได้แก่ กุ่มน้ำ และกุ่มบก.

^{๒๖} เอื้องเพ็ดม้า มีหลายชื่อได้แก่ เอื้องหมายนา เอื้องข้าง (นครราชสีมา) เอื้อง (อุบลราชธานี) เอื้องดิน เอื้องใหญ่(ใต้) เอื้องต้น(ยะลา) บันไคสวรรค์.

๑ สันนิบาตบำหมันลัมลง นังอยู่ก็ดี น้ำมูกน้ำลายไหล บางทีเหงื่อตกจึงสว่าง ถ้าจะยาเอาเชือกเขาผูกคอตาย ๑ ถ้ามีได้ เชือกเขาผูกคอคคนไป-- ฆ่าเสื่อมาเผาให้ไหม้ เอาพริก ๒ ชิง ๗ กระเทียม ๗ หัวหมู ๑๐ หัวหอม

หน้าปลาย

แดง ๓ กลีบ บดเอาเหล้าเป็นกระสายทำแห้งไว้ให้แห้ง บดเป็นผงนัตถ์ทุกวันอย่าให้หมด เก็บไว้ที่ขอบกลอย่าข้ามอย่างราย ถ้าเป็นหลายปีให้กรอกเสียก่อนก็ได้ ให้บังกินก็ได้ แลนัตถ์บ้าง กินบ้างหายแล

๑ สันนิบาตมันให้พริ้งขึ้น^{๒๗} ให้ตัวเหลือง เยี่ยวเหลือง เมื่อมันจับเหงื่อตกทั้งตัวตั้งอาบน้ำ ออกปากมิได้ ถ้าจะยา^{๒๘} เอา มะกรูด ๑ ยอดหวายขม ๑ ย่านาง ๑ มะเดื่อดินทั้งรากทั้งใบ ๑ ยอดตะขบ ๑ ยอดปีทั้งราก ๑ หัวแห้วหมู ๑ รากตุ้มกา ๑ รากมะเฟือง ๑ รากฝักจามสาบ ๑ รากฝักเค้า ๑ รากนมควาย ๑ น้ำข้าวข้าว ๑ เข็มดอกแดง ๑ ฝักหวานบ้าน ๑ ส้มกุ้งเครือ ๑ ไคร้ทั้ง ๒ กุ่มทั้ง ๒ รากโมกมัน ๑ มะขามป้อม ๑ ครั่งน้ำข้าว ๑ ครั่งคาง ๑ ตาลหม่อน ๑ ของแมควาย ๑ รากดับไฟ ๑ รากหามรอก^{๒๙} ๑ รากมะเฟือง ๑ ใบแดงหนู ๑ เข็มทั้ง ๒ คงผัดแม่มีาย ๑ ใบโมกมันทั้ง ๒ กระเช้าขาวปอกเปลือกเสีย ๑ กระเช้าแดง ๑ หนาดใหญ่ ๑ ปู่เจ้าลอยท่า^{๓๐} ๑ มะกอก ๑ มะเดื่อชุมพร ๑ คุศะ ๑ รากคันทรัง ๑ รากขุน ๑ ตุ้มกาทั้ง ๒ เชือกเขามวก ๑ มะเฒ่าควาย ๑ มักเลื่อม ๑ น้ำใจไคร้ ๑ ตาลดำ ๑ ระวังบิษ ๑ เสนียด ๑ หล้ารากขาว ๑ มวนหมู หลวง ๑ สุรามฤต^{๓๑} ๑ รากปอขาว ๑ ช้างน้ำ^{๓๒} ๑ ยานี้แก้ไข้รากสาตข้าว ฝนด้วยเหล้ามิได้ ฝนด้วยน้ำท่า^{๓๓} ถ้าใช้ลมต้มกิน ครอบไขทั้งปวง ประครอบสันนิบาตแลใช้สารพัดไขทั้งปวง ถ้าใช้ให้ตาเหลืองมูตร^{๓๔} เหลืองให้แทรกขมเหลือง ๑ รากจิวขาว ๑ จิวแดง ๑ ทองกลางใบมัน ๑ ทองกลางน้ำ ๑ ยา ๕ สิ่งนี้ ผ่าตัดลงด้วยยาขนานใหญ่ฝนด้วยน้ำข้าวข้าว แก้ไข้ตาเหลืองรากสาตให้หน้าเหลือง ให้กินหายแล

๑ ยาขนานนี้ครอบไขสัน เอารากมะกอกนม ๑ รากมะกอกเผือก ๑ หางนกเงือก ๑ กะทกรก ๑ รากตีหมี ๑ เชือกเขาย่านาง ๑ ตาลดำ ๑ สีหัดน้อย ๑ ใบประคำไก่ ๑ มะดุกทั้ง ๒ เขากวาง ๑ ฝนด้วยน้ำย่นเหล้ากินดูก่อน ถ้ามีฟิงฝนด้วยน้ำร้อนให้กินหายแล

๑ ถ้ามีฟิงเอาเขากวาง ๑ เปล้าทั้ง ๒ บุกเครือ ๑ รากเชือกเขาหมูปลอย ๑ ดับเต่าทั้ง ๒ ยาเข้าเย็น ๑ ยาเข้าเย็นโคก ๑ สีหัดทั้ง ๒ รากขัดมอน ๑ ตุ้มกาทั้ง ๒ ว่านกีบเรด ๑ ยานี้ครอบไขจับไขสันฝนด้วยน้ำกินดูก่อน ถ้ามีฟิงจึงแทรกตีปลี ๑ พริก ๑ ตัดยาหลงกินแก้ละอองพระบาท^{๓๕} ก็ได้ ถ้าให้สะอึกเอาซาแปง ๑ ฝักเสี้ยนผี ๑ หัวหญ้าแห้วหมู ๑ พริก ๑ ขิง ๑ ข่าตาแดง ๑ ฝนด้วยน้ำร้อนกิน ถ้ามีฟิงเอาข่าตาแดง ๑ เกลือเม็ด ๑ ตัดลงสิ้นเมื่อฝนเอาส้มกุ้งฝนตัดลงด้วยน้ำมะนาวกิน ถ้าสะอึกเอาสอดี ๑ รากพันงูแดง ๑ เจตถักคี ๑ พริก ๑ ขิง ๑ ลูกจันทน์ ๑ ฝนด้วยน้ำร้อนเอาเกลือแทรกลงกินหายแล

^{๒๗} พริ้ง อาการของโรคชนิดหนึ่ง พิษของโรคทำให้มีไข้แล้วเกิดเป็นเม็ดผื่นขึ้นทันทีทันใดเต็มทั้งตัว, พริ้งขึ้น เกิดเป็นเม็ดผื่นขึ้นทันที ทันใดเต็มทั้งตัว.

^{๒๘} ยา = รักษา.

^{๒๙} รากหามรอก ต้นไม้ชนิดหนึ่ง ใบป้อม ขนนุ่ม ดอกสีเขียวอ่อน ผลเป็นพวง ทุกส่วนใช้ทำยา, หางรอก ก็เรียก.

^{๓๐} ปู่เจ้าลอยท่า หรืออีกชื่อ หล้าพองลม ฝักบุงรั้วม.

^{๓๑} สุรามฤต น้ำทิพย์ของเทวดา.

^{๓๒} ช้างน้ำ มีหลายชื่อเรียก ได้แก่ ตาลเหลือง (เหนือ), แ่ง (บุรีรัมย์), ช้างน้ำ, ตานนกรต (นครราชสีมา), กำลังช้างสาร (กลาง), ขม้นพระตัน (จันทบุรี), ช้างโน้ม (ตราด), ช้างโหม (ร้อยเอ็ด), ผีน (รบ), กระแจะ, และ กระโดงแดง.

^{๓๓} น้ำท่า น้ำในแม่น้ำลำคลองต่างๆ ไป.

^{๓๔} มูตร (มูตร) ปัสสาวะ.

^{๓๕} ละอองพระบาท ชื่อโรคละอองชนิดหนึ่ง เป็นแก้มเด็ก อาการของโรคเกิดเป็นฝ้าขึ้นในปากและที่ลิ้นหรือกระพุ้งแก้ม ฝ้านั้นมีสีขาวดังกล้ามมะพร้าวยังไม่ได้ชุด ทำให้มีอาการท้องขึ้นท้องอืดมาก พร้อมกับท้อง ถ่ายท้องจนนับไม่ถ้วน อย่างที่เรียกว่า ทั้งขึ้นทั้งล่อง โรคนี้เกิดกับโรคขาช้ำ นอกจากนั้นโรคละอองพระบาทยังมีอาการต่างออกไปอีก เห็นได้จากฝ้าที่ขึ้นตามลิ้น เป็นสีเหลือง เขียว แดง พิษของโรคก็จะต่างกันออกไป.

๑ ถ้าใช้ออกค้าออกแดงหายสนิทแล้วพ่นรามมะเคดแล้วมีกินยาตัดรากเสียมิขาดเลย ท่านให้ต้องตัดรากมันจึงขาด เอา เปล้าทั้ง ๒ แก่นไม้สัก ๑ แก่นมหาด ๑ แก่นปฐู ๑ เจตพังคี ๑ ราชดัด^{๓๖} ๑ นมแมวน้อย ๑ ไม้เท้ายายม่อม ๑ ตุมกาแดง ๑ เสลดพังพอน ๑ ของแมควาย ๑ บุกเครือ ๑ เอาเท่ากันต้องเหล้าสิ้น ตัดรากใช้อีแดง พ้นกำหนดจึงกินบอไว้ให้รู้ แก่แพทย์ทั้งหลายที่จะรักษาโรคคนไข้ทั้งหลายแล

๑ ยาแปรใช้รากสาธิตอีแดงแลใช้ทั้งปวง ถ้าแลบุคคลผู้ใดล้มไ้ช้งวัน ๑ วัน ๒ วัน ๓ วัน ๔ วันก็ดี ให้เอายาแปร เสียก่อนพอจะหายก็หายแล จึงกินยาทั้งนั้นสืบไปเป็นยาล้อมดับดับพิษภายในแล เอาใบมะเฟือง ๑ ใบมะยม ๑ ใบหมากผู้ ๑ ใบหมากเมีย ๑ รากมะเดื่อชุมพร ๑ รากมะเดื่อปล้อง ๑ รากพุดอง ๑ รากย่านาง ๑ มะเดื่อดิน ๑ น้ำใจใคร้ ๑ ใคร้ทั้ง ๒ หัวคล้า ๑ หัวผักกานาม ๑ หนุ้าแพรก ๑ หนุ้าปากควาย ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคต้มกินแปรใช้รากสาธิตอีแดง แลการภายในละลายหายแล ถ้าล้มล้มไ้ช้งเก็บยานี้จึงได้คนนั้นมิเป็นโรเลยก็หายเร็วแล

๑ แก้วร่อนภายในเอาเปลือกมะเดื่อชุมพรมาตำให้แหลกแล้วเอากล้วยน้ำว่าสุก ๑ ข้าวสุก ๑ ใส่แต่สมควรคั้นเอาน้ำแต่ใส่ยาให้กินแก้ช้ช่น แก้วร่อน แก้วมัว แก้วการ ภายในแล

๑ น้ำมันลมมือตาย น้ำมันลมตีนตาย ชัดดอกแลเมื่อยขบ ตามีต ตาฟาง ตาเป็นหมอก เอามะเขือแจ ๑ ตีนเป็ดต้น ๑ ตีนเป็ดเครือ ๑ ใบปลิงกาสา ๑ เปลือกกุ่มทั้ง ๒ บุกรอ ๑ กลอย ๑ กะดาดทั้ง ๒ ผักแพวแดง ๑ อุดพิท ๑ ดอกตึง ๑ ข้าตาแดง ๑ กะทือ ๑ ไพล ๑ กระชาย ๑ พริก ๑ พริกไทย ๑ ชิง ๑ หัวหอม ๑ กระเทียม ๑ เกลือถั่ว ๑ ลูกสลอด ๓๐ ลูก ตำด้วยกินเอาน้ำ ๓ ส่วน น้ำมันดิบส่วน ๑ หุงให้คงแต่น้ำมัน แลเมื่อจะหุงให้ตั้งเพดานตัดขุดคู ๓ ชั้นฉัตร รางบายสี เครื่องบายสี ขนม กล้วย อ้อย จึงหุง เติดหุงแล้ว จึงเอาลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ กระวาน ๑ กานพลู ๑ ประแล้ว ทาเมื่อยขบทั้งปวง ถ้าตามีตตาฟางหายสิ้น ถ้าเป็นลมมือตายตีนตาย เอาน้ำมันหมูหรือหมาหรือ น้ำมันเสือ ๑ น้ำมันหมี ๑ ประลง ถ้ามีได้น้ำมันทั้งนั้น แต่น้ำมันนกกะทึงของก็เอาเถิด ถ้าลมดังกล่าวมานั้นหายสิ้นแล เจ้าตำราชื่อ ตาสังเพลง ได้ทำใส่ตาแก่หายแล ตีค่าไว้ ๑ ชั่งทอง ๑ แล

๑ เปลือกโมกมัน ๑ ลูกพูลังกาสา ๑ รากชะพลู ๑ สะค้าน ๑ รากเจตมูล ๑ คางเขมา ๑ ลูกสลอด ๑ พริก ๑ ชิง ๑ ดีปลี ๑ ลายน้ฝั้งกินแล

๑ เต้าให้ ๑ ไก้ให้ ๑ เอื้องพีตม้า ๑ ยาไทรนอน ๑ หัวดองตึง ๑ พริก ๑ ชิง ๑ ดีปลี ๑ กระเทียม ๑ ชะพลู ๑ ดอกด้วย เหล้าสำหรับดับโตแล

๑ พิแลลมสันนิบาตทั้งปวง ๑๒ จำพวก เอาบระพีต ๑ โกรฐเขมา ๑ โกรฐจุฬาลำพา ๑ หนุ้าตีนนก ๑ ดีปลี ๑ ชิงแห้ง ๑ แฝกหอม ๑ จันทน์หอม ๑ รากตองแตก ๑ รากเสนียด ๑ กระพังโหมทั้ง ๒ สมอทั้ง ๓^{๓๗} รากหนุ้าคา ๑ ลูกผักชี ๑ ลูกราชพฤกษ์ ๑ ลูกกะตอม ๑ หัวหนุ้าแห้วหมู ๑ รากไม้รวก ๑ รากคืดเค้า ๑ รากหวายขม ๑ ยาทั้งนี้ต้ม ๓ เอา ๑ กินแก้เลือด แก่บ้ำดีเดือด แก่คลั่ง เป็นหมุยา ๒๔ สิ่งแล

๑ ยาแก้ริดสีดวง เอาดองตึง ๒ บาท ผักแพวแดง ๒ บาท สหัสศุณเทศ ๒ ตำลึง ลูกจันทน์ ๑ ตำลึง ดีปลี ๑ ตำลึง พริกไทย ๑ ตำลึง ชิงแห้ง ๑ ตำลึง กระเทียม ๑ ตำลึง กะทือ ๑ ตำลึง ไพล ๑ ตำลึง บดห่อใบตองหมกไฟให้กินแก้อไอ ๓ ปีหายแล

^{๓๖} ราชดัด มีหลายชื่อ ได้แก่ ตีคน (อุบลราชธานี) กะดัด ฉะดัด(ใต้) ตีคน(กลาง) กาจับหลัก ยาแก้ชักขม(เชียงใหม่) พญาตาบหัก(ตราด) เพี้ยพาน(นครราชสีมา ขอนแก่น) เพี้ยพาน(นครศรีธรรมราช) มะลาคา(ปัตตานี) สอยดาว(จันทบุรี) เท้ายายม่อมน้อย มะขี้เหา มะดีควาย

^{๓๗} สมอทั้ง ๓ พืชสมุนไพร ๓ ชนิด คือ ผลสมอไทย ผลสมอพิเภก และผลสมอทศ.

๑ ชื่อกองเพลิงแก่ไอริตสีดวง เอากะดาดทั้ง ๒ ลูกมะแว้งทั้ง ๓ สหัสคุณทั้ง ๓ เจตมูลทั้ง ๒ รากเต่าเขียด ๑ รากส้มกุ้ง ๑ ดอกตึง ๑ รากชะพลู ๑ ยาพอทั้งเอาสิ่งละ ๑ ตำลึง ยางแสมทะเล ๑ ตำลึง กานพลู ๑ ตำลึง ดีปลี ๑ ตำลึง ชิงแห้ง ๑ ตำลึง กระเทียม ๑ ตำลึง พริกไทยเท่ายาทั้งหลาย ทำเป็นผงละลายน้ำผึ้งรวงกินแล

๑ ยาริตสีดวงขี ริตสีดวงหอมเหลือง ริตสีดวงทวารทั้ง ๙ เอาสหัสคุณเทศ ๒ ตำลึง สหัสคุณไทย ๒ ตำลึง รากส้มกุ้ง ๒ ตำลึง เจตมูลเพลิง ๒ ตำลึง ดอกตึง ๒ ตำลึง กะเข้แดง ๒ ตำลึง สมุลแว้ง ๒ ตำลึง ข่า ๒ ตำลึง ชิง ๒ ตำลึง ดีปลี ๒ ตำลึง พริกไทยเท่ายาทั้งหลายทำเป็นผงละลายน้ำผึ้งรวงกินเท่าลูกพุทราหายแล

๑ ยาริตสีดวง เอาชิง ๑ ตำลึง พริกไทย ๑ ตำลึง เจตมูลเพลิง ๑ ชั่ง ลูกจันทน์ ๑ บาท ดอกจันทน์ ๑ บาท ทำเป็นผงละลายน้ำผึ้งรวงกินหายแล

๑ ริตสีดวงเลือดเป็นก้อนในท้อง เอาบุงรอก ๕ ตำลึง บอนเตา ๔ ตำลึง กลอย ๔ ตำลึง หัวแห้วหมู ๗ ตำลึง ผักแพวแดง ๖ ตำลึง ชิงแห้ง ๖ ตำลึง พริกไทย ๖ ตำลึง ตะคัน ๑ ตำลึง ยาทั้งนี้เป็นผงละลายน้ำผึ้งสำหรับริตสีดวง

๑ ยาริตสีดวงในคอ ริตสีดวงในทวาร ริตสีดวงในอก ริตสีดวงในตา ในหู ในจมูก ให้ทำยาอันนี้กิน เอาชิง ๑ ตำลึง กระเทียม ๑ ตำลึง หญ้าดำ ๑ ตำลึง การบูร ๑ ตำลึง ลูกจันทน์ ๑ บาท ดอกจันทน์ ๑ บาท พริกไทยเท่ายาทั้งหลาย เอาน้ำมะรุมนเป็นกระสายเป็นลูกกลอน ทาบาดเจ็บก็ได้ใส่หายเลย สารพัดพิษตะขาบ แมงป่อง ใส่หายแล

๑ ริตสีดวงงอกทวารหนัก ทวารเบา หืดไอมองคร้อ สารพัดโรคริตสีดวง เอาการบูร ๒ บาท กานพลู ๒ บาท เกลือสินเธาว์ ๒ บาท ลูกผักชี ๒ บาท ว่านน้ำ ๒ บาท ลูกโหระพา ๒ บาท ลูกมะอึก ๒ บาท ยี่ห่วย ๒ บาท กระเทียม ๒ บาท ว่านเปราะ ๒ บาท ลูกสมอพิเภก ๒ บาท ลูกสมอไทย ๒ บาท ลูกมะขามป้อม ๒ บาท ลูกจันทน์ ๒ บาท บอระเพ็ดหนาม ๒ บาท ดอกจันทน์ ๒ บาท ใบกระวาน ๒ บาท โกฎทั้ง ๕ เอาสิ่งละ ๒ บาท เทียนทั้ง ๕ เอาสิ่งละ ๒ บาท เจตมูลเพลิง ๒ บาท รากชะพลู ๒ บาท ตะคัน ๒ บาท พริกไทย ๒ บาท ชิงแห้ง ๒ บาท ดีปลี ๒ บาท เอาพาดเอน^{๙๘} เอาเท่ายาทั้งหลาย ตำเป็นผงละลายน้ำผึ้งน้ำอ้อยก็ได้กินเท่าลูกฝ้ายวันละ ๓ เวลา กินให้ทวน ๗ วัน แก้วบวมเพื่อเลือดเพื่อน้ำเหลืองเพื่อเสลด แลริตสีดวงงอกทวารหนัก ทวารเบาก็ดี หืดไอมองคร้อ ไลด้วยน้ำสมอ เป็นคชราช^{๙๙} กุดถั่ง^{๑๐๐} ไลด้วยน้ำมูตรโคดำกิน ถ้าโลหิตตกทวารหนัก ทวารเบา ไลน้ำเทียนทั้ง ๕ ต้ม ถ้ามันบวมท้องเป็นท้องมาน เอารากผักโขมหิน ๑ รากละหุ่ง ๑ เอาน้ำลายยากิน ถ้ามือตีนบวม เอารากจิงจ้อ ๑ ลูกสมอไทย ๑ ถ้ามือบวม ๕ ประการ แลลมปัตฆาญ แลหืดไอ เอาคนที่เขมา ๑ รากกัลลังกา ๑ ชิง ๑ ต้มเอานมเนยใส่กินจำเริญอายุ ตำรานี้ชื่อ ดาวดึงสา แล

๑ ยาต้มสำหรับยาผง เอาแก่นแสมทะเล ๑ แก่นปฐู ๑ ชิง(ข้า)ชาลี ๑ เจตมูลเพลิง ๑ เทียนดำ ๑ ลูก --- ๑ พริก ๑ ชิง ๑ ดีปลี ๑ กะเทียม ๑ เกลือ ๑ คนทีสอ ๑ ต้มกินตามกำลัง

๑ ยากันศีลื้อขนานนี้ เอาสมอฝ้าย ๑ ลำโพง ๑ ลูก ๑ ขี้วัว ๑ ผักบุงขัน ๓ ยอด ๑ หญ้าหนู ๑ บดละเอียดทาทวารกันขี้สือ ถ้ามันได้ ๓ วันตายแล ๓๐๓

จบหน้าปลายเพียงเท่านี้

^{๙๘} พาดเอน ชื่อไม้พุ่มชนิด *Enkleia siamensis* Nervling ในวงศ์ Thymelaeaceae ใช้ทำยาได้, พันเอน ก็เรียก.

^{๙๙} คุดทะราด ชื่อโรคติดต่อชนิดหนึ่ง เป็นแผลเรื้อรัง บางรายแผลนั้นบานห่อหุ้มออก มีกลิ่นเหม็น เป็นแม่แผลให้เกิดแผลอื่นจำพวกเดียวกันพุดออกไปอีก.

^{๑๐๐} กุดถั่ง โรคเรื้อรังซึ่งทำให้อวัยวะเช่นมือและเท้ากุดเหี้ยนไป.

บรรณานุกรม

หนังสือ

บุษบา ประภาสพงส์ และคนอื่นๆ (บรรณาธิการ). แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ : ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวรรณกรรม
ของชาติ. กรุงเทพฯ : สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องใน
โอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน,
๒๕๕๖.

เว็บไซต์

ดอกกรั๊ก พยัคศรี. รายงานการทำสำเนาดิจิทัลเอกสารโบราณ ณ บ้านหมอเห สายโกสินทร์ หมอยาพื้นบ้าน
ต.ไร่ขิง อ.สามพราน จ.นครปฐม วันที่ ๒๒-๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๖. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก
http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/articles_detail.php?id=12702. (วันที่ค้นข้อมูล : ๒๑ กรกฎาคม
๒๕๕๗).

สุदारัตน์ หอมหวล และพลชาติ หอมหวล. ฐานข้อมูลสมุนไพรไทย คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. [ออนไลน์].
เข้าถึงได้จาก <http://www.phargarden.com/main.php>. (วันที่ค้นข้อมูล : ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๗).